

İBN MÜNÂZİL

(bk. ABDULLAH b. MUHAMMED
b. MÜNÂZİL).

İBN MÜNCİB es-SAYRAFÎ

(bk. İBNÜ's-SAYRAFÎ, Ebü'l-Kâsım).

İBN MÜNKİZ

(ابن منقذ)

Ebü'l-Hâris (Ebü'l-Muzaffer)
Müeyyidüdddevle Necmüddîn Üsâme
b. Mürşid b. Alî b. Mukalled
b. Nasr b. Münkız eş-Şeyzerî
el-Kinânî el-Kelbî
(ö. 584/1188)Münkızoğulları hânedanına mensup
emîr, tarihçi ve edip.

27 Cemâziyelâhîr 488'de (4 Temmuz 1095) babası Mürşid'in emîri bulunduğu Şeyzer'de doğdu. Babası ve daha sonra onun inzivaya çekilmesi üzerine yerini alan amcası Ebü'l-Asâkir Sultan tarafından, kendilerinin ardından emirlik makamına geçeceği düşüncesiyle iyi bir asker, idareci ve edip olarak yetiştirildi. Hocaları arasında Trablus Dârülmî'nin başkanı Ebû Abdullah et-Tuleytî, Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir, Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, Ebü'l-Hasan Ali es-Sinbisî gibi âlimler bulunmaktadır; İbn Habbûs ve İbnü'l-Hayyât et-Tağlibî gibi şairlerle de yakın ilişkileri vardı. Doğumundan dört yıl sonra Kudûs Haçlı istilâsına uğradı. Bu sebeple çocukluğundan itibaren Haçlılar'la yapılan savaşları yakından takip etme ve onları tanıma imkânı buldu. Amcası Ebü'l-Asâkir Sultan'ın bir oğlunun olması üzerine veliahtlığını iptal etmesine son derece üzülen İbn Münkız 524'te (1130) Şeyzer'den ayrılıp Dimaşk'a gitti ve Haçlılar'a karşı savaştı; daha sonra da Musul Atabegi İmâdüddin Zengî'nin hizmetine girdi. Haçlı ve Bizans kuvvetlerinin 533'te (1138-39) Şeyzer'i kuşatmaları üzerine onlara karşı düzenlenen askerî harekâta katıldı. Tehlikenin bertaraf edilmesinden sonra şehre giren İbn Münkız, amcası Ebü'l-Asâkir Sultan'ın kendisini rakip gördüğünü anlayınca Dimaşk'a döndü ve Emîr Üner'in hizmetine girip oraya yerleşti. Daha sonra Dimaşk-lılar'la Haçlılar arasında yapılan savaşlara ve barış görüşmelerine katılarak bü-

yük kahramanlık ve yararlıklar gösterdi. Fakat Üner'in Zengî aleyhine Haçlılar'la iş birliği yapmaya teşebbüs etmesi yüzünden 539 (1144-45) yılında Fâtımîler'in başşehri Kahire'ye gitti ve burada hem halife hem de vezirler nezdinde büyük itibar gördü. Mısır'da on yıl kalan İbn Münkız, siyasî mücadeleler ve saray entrikaları sebebiyle tekrar Dimaşk'a dönüp Nüreddin Mahmud Zengî'nin hizmetine girdi (549/1154). Bu sırada 4000 cilt tuttuğu söylenen kitapları zayi oldu. 552'de (1157) meydana gelen deprem sırasında Münkızoğulları'nın İbn Münkız dışındaki bütün fertleri öldü. Şeyzer'in sahipsiz kaldığını gören Nüreddin'in şehri ele geçirmesinden sonra İbn Münkız, muhtemelen oranın emirliğinde hak iddia etmesinden dolayı onunla ihtilâfa düştü ve Dimaşk'tan ayrılarak Hısnıkeyfâ (Hasankeyf) Artuklu Emîri Fahreddin Karaarslan'ın yanına gitti. Burada 570 (1174-75) yılına kadar Artuklular'ın hizmetinde huzurlu bir hayat yaşayan İbn Münkız edebiyat ve tarihe dair bazı eserlerini yazma fırsatı buldu. Nüreddin Mahmud'un ölümünden sonra Münkız ailesiyle dost olan Selâhaddin-i Eyyûbî'nin Suriye'ye gelmesi üzerine Hısnıkeyfâ'dan Dimaşk'a döndü. İbn Münkız'a büyük saygı gösteren Selâhaddin kendisine maaş bağladığı gibi ev ve arazi verdi. Böylece çok maceralı geçen uzun yıllardan sonra sakin ve huzurlu bir hayata kavuşan İbn Münkız 23 Ramazan 584'te (15 Kasım 1188) Dimaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn Mezarlığı'na gömüldü. İbn Hallikân onun Yezîd nehri kıyısındaki kabrini ziyarete gittiğini söyler (*Vefeyât*, I, 199). Cesaret ve cömertliğiyle tanınan İbn Münkız, asker ve devlet adamlığının yanında çok verimli bir müellif olarak da şöhrete sahipti; şiirleriyle meşhur edip ve şairlerin takdirini kazanmıştı. Divanının bir kısmını kendisinden okuyan İmâdüddin el-İsfahânî ondan övgüyle söz eder. Selâhaddin-i Eyyûbî de devrin emirlerinin edibi ve ediplerinin emîri denilen İbn Münkız'ın siyasî ve askerî tecrübe-lerinden faydalanmak için seferleri ve icraatıyla ilgili konularda fikrini alırdı.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-İ'tibâr*. Günümüze ulaşan en ünlü eseridir. İbn Münkız bu kitabıyla Arap edebiyatında yeni bir çıkış açmıştır. O güne kadar İslâm dünyasında ediplerin kendi biyografilerini yazma geleneği mevcut olmadığı halde edebî nesrin en güzel örneklerinden biri olan *Kitâbü'l-İ'tibâr* müellifin gençlik ve olgunluk

dönemindeki hâtıralarını ihtiva eder ki bir asilzadenin nasıl yetiştirildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca bölgenin o dönemdeki kültürel, siyasi, içtimai ve iktisadî hayatı, Haçlılar ve müslümanlarla aralarındaki ilişkiler, ah-lâk ve namus anlayışı, avlanma usulleri, tedavi yöntemleri, savaşlar, savaşlarda kullanılan araç gereçler gibi konularda önemli bilgiler verir. İbn Münkız anlattıklarının birçoğuna şahit olmuş veya bizzat olayların içinde yaşamıştır. Ancak zaman zaman hâfıza yanılması sebebiyle olaylarda ve kronolojide hatalara düştüğü görülmektedir. *Kitâbü'l-İ'tibâr*'ı Arap dili ve edebiyatı açısından inceleyen Darko Tanaskoviç, İbn Münkız'ın edebî dille halk dili arasında başarılı bir irtibat kurduğunu kaydeder ve eserin bu yönüyle dilciler için taşıdığı öneme dikkat çeker (bk. bibl.). *Kitâbü'l-İ'tibâr*'ın neşirleri Hartwig Derenbourg (Paris 1886-1893; Frankfurt 1994), Philip Khuri Hitti (Princeton 1930; Bağdad 1965; Kahire, ts.; Beyrut 1981), Abdülkerîm el-Eşkar (Dimaşk 1980) ve Kâsım es-Sâmerrâî (Riyad 1407/1987) tarafından yapılmıştır. Rubin Mass, eserden seçtiği bazı kısımları *Muntaḥabât min Kitâb al-İ'tibâr li-Usâma Ibn Munqidh* adı altında İbrânîce çevirisiyle birlikte yayımlamıştır (Jerusalem 1943). Kitabın bu neşirlerden başka çeşitli dillere yapılmış tercümeleri de bulunmaktadır. Fransızca: Hartwig Derenbourg, *Souvenirs historiques et récits de chesse* (Paris 1895); André Miquel, *Des enseignements de la vie: Souvenirs d'un gentilhomme syrien du temps des Croisades* (Paris 1983). Almanca: Georg Schumann, *Usâma Ibn Munqidh. Memoiren eines syrischen Emirs aus der Zeit der Kreuzzüge* (Innsbruck 1905); Holger Preißler, *Die Erlebnisse des syrischen Ritters Usâma Ibn Munqidh* (Leipzig 1981; Münih 1985). İngilizce: Philip Khuri Hitti, *An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades, Memoirs of Usâmah Ibn - Munqidh* (New York 1929; Beyrut 1964; Princeton 1987; London 1987); George R. Potter, *The Autobiography of Ousama* (London 1929). Türkçe: Yusuf Ziya Cömert, *İbretler Kitabı* (İstanbul 1992). Rusça: M. Salier, *Usâma b. Munqid, Kniga nazidania* (Petersburg 1922; Moskova 1958). Eser ayrıca Darko Tanaskoviç tarafından Sırpça'ya da tercüme edilmiştir (Belgrad 1984). 2. *Divânü's-Şi'r* (*Divânü Üsâme b. Münkız*). Altı bölüm halinde (gazel, vâsf, mü-

leh, medih, edep, risâ) düzenlenen eser yaşanan gerçek hayatla ilgili şiirlerden oluşur. Sadece bir bölümü günümüze ulaşmış olan eser Hartwig Derenbourg (*Ousâma b. Munkidh, I. La vie d'Ousama*, Paris 1889-1893) ve Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdülmecîd (Kahire 1953; Beyrut 1403/1983) tarafından neşredilmiştir. 3. *el-Bedî fî nakdi's-şî'r* (nşr. Ahmed Ahmed Bedevî - Hâmid Abdülmecîd, Kahire 1380/1960; Beyrut 1407/1987). 4. *Kitâbü'l-Âşâ*. Başta Hz. Mûsâ'nın olmak üzere meşhur kişilerin asâlarına dair hikâye ve şiirleri, sâlih-âbid kişilerin menkıbelerini ve kendi hayatıyla ilgili bazı olayları ihtiva eder (nşr. M. le Marquis, Paris 1893; nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Kahire 1370/1951, 1392/1973; nşr. Hasan Abbas, İskenderiye 1978; Kahire 1981). 5. *Kitâbü'l-Menâzil ve'd-diyâr*. 568'de (1172) Hisnikeyfâ'da tamamlanan eser, Şeyzer ve diğer bazı şehirlerde meydana gelen depremlerle diğer bazı konular hakkında olup eserde şiirlere de yer verilmiştir (nşr. Enes Halidov, Moskova 1961 [tipkibasım]; nşr. Şuayb el-Arnaût, Dimaşk 1385/1965; Kahire 1992; nşr. Mustafa Hicâzî, Kahire 1968). 6. *Kitâbü Lü-bâbî'l-âdâb (Kitâbü Lâmiyyeti'l-âdâb)*. Siyaset, cömertlik, cesaret, edebiyat, belâgat, hikmet, gençlik ve ihtiyarlık gibi birçok konuyu ele alan edebî bir eserdir. İlk defa bir bölümü *el-Muktefat* dergisinde yayımlanmış (Kahire 1908) daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir tarafından tam neşri yapılmıştır (Kahire 1354/1935). 7. *Telhîşu Menâkıbî'l-Ömeryn li'bni'l-Cevzî*. İbnü'l-Cevzî'nin, Hz. Ömer ve Emevî Halifesi Ömer b. Abdülâzîz hakkındaki *Menâkıbü 'Ömer b. el-Hattâb ve Sîretü ve menâkıbü 'Ömer b. 'Abdî'azîz* adlı iki eserinin senetlerini kısmen hazfederek ortaya koyduğu çalışmadır. Her iki eser müstakil olarak yayımlanmıştır (nşr. Zeyneb İbrâhîm el-Kârût, *Menâkıbü Emîrî'l-mü'minîn 'Ömer b. el-Hattâb*, Beyrut 1407/1987; nşr. Naîm Zerzûr, *Sîretü ve menâkıbü 'Ömer b. 'Abdî'azîz*, Beyrut 1404/1984).

İbn Münkiz'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *et-Târîhu'l-Bedî, Fezâ'ilü'l-hulefâ'i'r-râşidîn, Kitâbü Târîhi Âli Münkiz, Târîhu'l-İslâm, Ahbârü'n-nisâ', Kitâbü'l-Te'essî ve't-tesellî, Kitâbü's-Şeyb ve's-şebâb, Ahbârü'l-büldân, Târîhu'l-kılâ' ve'l-huşûn, Ezhârü'l-enhâr, en-Nevm ve'l-ahlâm, Resâ'ilü's-sâ'il, Zeylû Yetîmeti'd-dehr, Mekârimü'l-ahlâk, Kitâbü'l-Kâzâ*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Münkiz. *An Arab-Syrian Gentleman and Warrior in the Period of the Crusades: Memoirs of Usamah Ibn-Munqidh* (trc. Philip K. Hitti), Princeton 1987, tercüme edenin önsözü, s. 3-21; İmâdüddin el-İsfahânî, *Haridetü'l-kaşr* (nşr. Şükrî Faysal), Dimaşk 1375/1955, I, 498-547; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, V, 208; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb* (Zekkâr), bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 195-199; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXI, 165-167; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 378-382; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 331-332; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmîda Târih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 130-138; Cl. Cahen, *La Syrie du nord à l'époque des croisades et la principauté Franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 44-46; Brockelmann, *GAL*, I, 389-391; *Suppl.*, I, 552-553; N. Elisséeff, *Nûr ad-Dîn*, Damas 1967, I, 20-22; Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangî*, Erzurum 1978, s. 4; a.mlf., *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. XIX; Baron Carra de Vaux, *Müfekkiri'l-İslâm* (trc. Âdil Züaytir), Kahire 1979, s. 129-141; Ahmed Ramazan Ahmed, *er-Rihle ve'r-rahhâletü'l-müslimîn*, Cidde, ts., s. 251-265; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1980, II, 243-245; Abdurrahman Hamîde, *A'lâmü'l-cogrâfiyyine'l-'Arab ve muktefatât min âsârihim*, Dimaşk 1416/1995, s. 378-387; Tâhir en-Na'sanî el-Hamîni, *Üsâme b. Münkiz*, Hama, ts.; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 119-120; a.mlf., "Üsâme", *İA*, XIII, 119-121; I. Schen, "Usama Ibn Munqidh's Memoirs: Some Further Light on Muslim Middle Arabic", *JSS*, XVI (1972), s. 218-224; Darko Tanaskovič, "Autobiografija Usame Ibn Munkiza-Jedinstveni Jezički Spomenik", *POF*, XXVI (1976), s. 233-269; Ign. Kratschkovsky, "Usama b. Murshid", *El* (İng.), VIII, 1047-1048.

ALİ SEVİM

İBN MÜSDÎ

(ابن مسدي)

Ebû Bekr Cemâlüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Mûsâ el-Ezdî el-Gırnâtî (ö. 663/1265)

Hadis hâfızı ve kıraat âlimi.

598 (1202) veya 599'da Endülü's'te Gırnata (Granada) civarında Vâdîâş'ta (Guadix) doğdu. Büyük dedesine nisbetle İbn Müsdî (Mesdî) diye meşhur oldu. Endülü'sî ve Mühellebî nisbeleriyle de anılır. Yirmi yaşına kadar memleketindeki birçok âlimden ilim tahsil etti. 620'den (1223) sonra Tilimsân, Tunus, Halep, Dimaşk gibi yerleri dolaşarak Mısır'a geçti. Mısır'da bir müddet oturduktan sonra Mekke'ye göç edip vefatına kadar burada yaşadı. Seyahatleri sırasında birçok âlimden faydalandı, bazılarından icâzet aldı. Abdüssamed b. Ebû Recâ el-Belevî, Ebû'l-Kâsım İsâ b. Abdülâzîz el-Lahmî ve Mu-

ammed b. Ali el-Esedî es-Sebtî'den kıraat tahsil etti. İbn Müsdî'nin diğer hocaları arasında Ebû Muhammed İbn Ulvân, Ebû'l-Kâsım İbn Sasrâ, Fahre'l-Fârisî, İbn Halfûn ve Muhammed b. Abbâd el-Hilâtî gibi âlimler yer almakta olup Alemüddin ed-Devâdârî, seyahatnâmesiyle ünlü Ebû Muhammed el-Abderî, Mecdüddin Abdullâh b. Muhammed et-Taberî, Abdül-mü'min ed-Dimyâtî ve Ebû'l-Yümn İbn Asâkir de onun talebelerinden bazılarıdır. İbn Müsdî 10 Şevval 663'te (26 Temmuz 1265) Mekke'de meydana gelen bir baskın sırasında öldürüldü; bir rivayete göre ise veba salgınında öldü ve Cennetü'l-Muallâ'ya defnedildi.

Geniş ilmi birikiminden söz edilen İbn Müsdî'nin hadisin yanı sıra fıkıh, kıraat, edebiyat ve şiirle uğraştığı, nazım ve nesir alanında dili çok iyi kullandığı, ifadelerinin son derece düzgün, fesahat ve belâgat açısından kusursuz olduğu, hem Mağrib hattını hem de diğer İslâm ülkelerinde kullanılan yazıyı çok güzel yazdığı belirtilmektedir. Dedesinden Kâdirî tarikatı hırkası giydiği rivayet edildiğine göre (Safedî, V, 254) onun tasavvufu da ilgilendirdiği anlaşılmaktadır.

Tenkitlerinden çok az kimsenin kurtulduğu belirtilen İbn Müsdî Mekke'ye yerleştikten sonra Zeydiyye mezhebine ilgi duyarak aralarına katılmış, onlar da kendisini 661'de (1263) Mescid-i Harâm'a hatip tayin etmiştir. Kitaplarında genellikle Zeydîlik'le ilgili bilgiler verdiği zikredilmekte, Hz. Âişe hakkında ileri geri konuştuğu ve Şîa yanlısı bid'atçı bir kimse olduğu belirtilmektedir.

İbn Müsdî, Endülüslü bir hocasının bir araya getirdiği *Erba'in*'ini ondan alıp daha sonra bu hadislerin başka senedlerini bularak onları rivayet etmesi sebebiyle eleştirilmiştir. Eleştiriyi değerlendiren İbn Hacer, bu durumun semâ iddiasında bulunulmaksızın yapılmış bir nevi tahrîc faaliyeti olarak görülmesi gerektiğini, bunun da râvinin kizbine değil vehmine delâlet edeceğini ileri sürmüştü ve İbn Müsdî'yi savunmuştur (*Lisânü'l-Mizân*, V, 438). Zehebî de İbn Müsdî'yi zayıf sayanların bulunduğunu belirterek kendisinin de *Mu'cem*'ini incelerken bazı vehimlerini tesbit ettiğini söylemektedir (*Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1449). İbn Müsdî'yi para karşılığında hadis rivayet ettiği için tenkit edenler de vardır (Fâsî, II, 407-408).

Eserleri. 1. *Mu'cemü's-şü'yûh*. İbn Müsdî'nin şeyhleri hakkında bilgi verdiği